

Herkül'ün üstü bulundu

New York'ta Metropolitan Sanat Müzesi galerisinde sergilenen Banker Leon Levy'nin özel koleksiyonunda bir Herkül heykelinin üst kısmı yer alıyor. Araştırma sonucu Herkül heykelinin alt bölümünün Antalya Müzesi'nde olduğu saptandı.

ÖZGEN ACAR

NEW YORK — Türkiye'den kaçırılan ve antik dünyanın "superman"ı sayılan bir Herkül heykelinin baş ve göğsünü tamı tamamına 10 yıl sonra New York'un göbeğinde buldum.

"Antina talanı" dizisini izleyen okurlar anımsayacaklardır. 22 Eylül 1990 günü Cumhuriyet'te, "Herkül'ü dilim dilim kestiler" başlıklı bölümde Antalya'nın Perge antik kentinden çıkarılan bir lahdin kaçırılış öyküsünü anlatmıştım.

Öyküde Antalya'nın Aksu ilçesinin Macun köyünde ekim 1972'de Süleyman Çoban (lütfe bu adı unutmayınız) adlı bir köylü, tarlasında Herkül'ün 12 işini gösteren bir halit bulmuştu. Lahdi dilim dilim kesen Süleyman Çoban bunu kaçakçılara 110 bin liraya satmış ve bir traktör satın almıştı. İstanbul'da 4 Nisan 1973'te Kumkapı'da çocuklar bir kum kamyonu üzerinde oynarken bu lahdin bazı parçalarını bulmuş, polise haber vermiş ve uzmanlar teşhisini koymuştu:

"Dört bir yanında Herkül'ün 12 işini anlatan bir lahde ait olup. İ.S 2-3. yy'da yapılmış bir Roma eserinden kesilmiş dört parçadır. Öteki parçalar kayıptır."

Söz konusu dizide, kayıp parçaların bazılarının bulunduğunu anlatmış ve hâlâ kayıp olanların fotoğrafları ile şu anda Avrupa'da hangi özel koleksiyonda bulunduğunu açıklamıştım.

Herkül lahdi ile ilgili bu yazıyı, "Türkiye'den kaçırılmış en değerli eserleri herkesten önce görme alışkanlığına sahip bu koleksiyoncu ile Türk hükümetinin bir sanatsal-diplomatik görüşme yapmasında herhalde yarar olsa gerek" sözleriyle noktalamıştım.

Aradan iki ay geçtiği halde Kültür Bakanlığı'nın bu konuda ne gibi bir sanatsal-diplomatik görüşme yaptığını, sonucun ne olduğunu doğrusu insan merak ediyor. Biz Herkül lahdini bir yana bırakıp bu Herkül heykeline dönelim.

Lahit peşinde

Herkül lahdinin kayıp parçalarını ararken çılmadığım kapı kalmamıştı. Çaldığım her kapıdan eli boş dönüyordum. "Antika talanı" yazı dizimi kapak konusu yapan Amerika'nın ünlü "Connoisseur" dergisine bir telefon geldi ve aradığım Herkül parçalarının önümüzdeki günlerde bir özel koleksiyonda sergileneceği duyuruldu.

Çok sonra bir rastlantı sonucu, telefon edenin Avrupa'da bir antika dergisi yayımlayan ve aynı zamanda New York'ta iki antika galerisi sahibi olan bir kişi olduğunu öğrendiğimde şaşırcaaktım. Çünkü dergisinde, sikke tüccarı bir Amerikalı yazarın benim hakkımda "Türk hükümetinin ajanı" diye yazdığı bir yazıyı da yayımlamıştı. Nasıl oluyordu da "Connoisseur" aracılığı ile bana ipucu ulaştırıyordu. Sonradan amacının, rakip iki firmaya bulaştıkları "Herkül lahdi" ve "Herkül heykeli" kaçakçılığı ile ilgili olarak kazık at-

mak olduğunu öğrenecektim.

"Connoisseur" dergisi aralık ayı sayısında sergiyi tanıtan bir yazı hazırlamayı düşünüyordu. Metropolitan Sanat Müzesi'nin (MET) özel galerisinde New York'un sekiz sıfırlı dolar zenginlerinden bir banker olan Leon Levy ve eşi Shelby White'in özel koleksiyonu bu adla sergilenecekti.

Levy, kendisi New York'ta oturduğu halde Londralı ünlü bir antika tüccarı aracılığıyla geçen haziran ayında New York'ta "Sotheby's" müzayedesinde 1.8 milyon dolara (yaklaşık 5 milyar liraya, bir başka deyimle Türkiye'nin toplam üç yıllık arkeolojik kazı bütçesi) bir toprak vazoyu satın almıştı.

Daha satışa çıkmadan serginin kataloğunda Herkül ve lahit parçaları ile ilgili bölümlerin fotokopileri elime ulaştı. Bunlar arasında gerçekten Türkiye'den kaçırılmış lahit parçaları vardı.

Ama hiçbirini sözünü ettiğimiz Herkül lahdine ait değildi. Ne fis bir Hürkül başı ve (göğüsle beli arasında yamuk inen) bir gövde parçasından oluşan bir Herkül vardı. Ancak "muhibir" galeri sahibi "Herkül lahdi ile Herkül heykelini" birbirine karıştırmıştı.

Eskiden New York Metropolitan Sanat Müzesi'nin müdürlüğünü 10 yıl yapmış olan derginin genel yayın müdürünü arayıp muhibirin yanlışlığını bildirdim ve teşekkür ettim.

Nerede gördüm?

Fakslanan görüntüler belli belirsizdi, ama içime bir kurt düşmüştü: "Sergiye çıkacak bu Herkül heykelini ben bir yerden anımsıyordum. Ama nereden? Bu heykel parçası bende bir başka eserle ilgili bir çağrışım yapıyordu. Ama neyle?"

Sergi açılır açılmaz müzeye

gittim. Heykeli bir kez daha gözlerimle gördüm. Evet, bu heykel bana bir şey söylüyordu. Ama neydi? KDV'si ile birlikte serginin kataloğunu 50 dolara (yaklaşık 140 bin lira) satın aldım. Heykeli gösteren ve hakkında bilgi veren sayfasının fotokopisini çıkardım ve Antalya Müzesi'nin değerli Müdürü Sayın Kayhan Dörtlük'e Cumhuriyet Antalya Bürosu aracılığı ile faksladım. Niye başka bir müzeye değil? Bu sorunun yanıtını bugün kendim dahi veremiyordum. Çünkü içimdeki bir ses bu heykelin gizeminin Antalya Müzesi'nde olduğunu söylüyordu.

New York ile Antalya arasındaki saat farkından dolayı ertesi sabah Sayın Dörtlük, Antalya'dan telefon ediyor ve müjdeyi veriyordu:

"Özgen Bey, Herkül'ün alt kısmı bizim müzede. Gerek ben ve gerek uzman arkadaşlar gidip fakstaki resimle heykelin bizdeki

parçasını kıyasladık. Yüzde 100 bizim Herkül'ün üst bölümü. Ben şimdi hemen Ankara'daki yetkililere durumu arz edeceğim. İnşallah bu parçayı müzemize kazandırırız..."

Bunun üzerine kendisine şu soruyu sordum: "Sizde yarım iki Herkül olacak, acaba hangisi?" dediğimde heykelin müzede yerini tarif etti. Telefonu kapatmamasını söyleyip hemen film arşivime yöneldim. Elimle koymuş gibi Antalya Müzesi'ndeki parçanın filmini buldum. Demek ki müzede bu parçanın fotoğrafını çekmekle kalmamış, belleğime de yerleştirmişim. Bundan dolayı Levy'deki parçanın bana bir şeyler anlattığına emindim.

Elimdeki (dia) filmi katalogdaki fotoğrafla karşılaştırdım. Sayın Dörtlük haklıydı. İlk isim bir taksiye atlayıp MET'teki sergiye bir daha gitmek oldu. Bu kez bir elimde katalog ve bir elimde Antalya Müzesi'nde çektiğim film vardı. Önünden, sağından, yanından heykelin parçasını seyrettim. Ötekilerle o an ilgilenmeksizin, buna karşılık sadece "Yorgun Herkül" adı verilen bu heykel için o kadar zaman harcamışım ki müze bekçisinin yanımdan ayrıldığını nice sonra fark edecektim.

Üzüntülü heykel

"Yorgun Herkül" bana göre yorgun değildi. Lahdinden sonra heykelinin başına geleceklerin kehanetine sahip bir yarı tanrı yaratıldığını acımasız üzüntüsü içindeydi.

Dergiye gidip Hoving'e "keşfimi" anlattım. Film ile katalogu kıyasladım. Kendisine fotoğraf atölyesinde katalogdaki resmin bir siyah-beyaz baskısını ve benim Antalya Müzesi'nde çektiğim filmdeki heykel parçasını da aynı boyutta bir siyah-beyaz baskı, üst üste tek bir karede fotoğraf olarak toplamalarını rica ettim.

İşte sayfada gördüğümüz resim bu çalışmanın sonucudur. Fotoğrafın üstündeki baş ve göğüs bölümü şu anda New York'ta Metropolitan Sanat Müzesi'nde, belden aşağı bölümü ise Antalya Müzesi'nde sergilenecek. Bu resimde hiçbir montaj ya da film ve baskı hilesi bulunmamaktadır. Lütfen bu fotoğrafı iyice izleyin. Keşfim doğru mu? Her iki parça gerçekten aynı bütünün parçaları mıdır? Bu soruya yanıt verebilmek için arkeolog ya da heykeltıraş olma-ya bilmem gerek var mı? Ne dersiniz?

1980 yılında Profesör Jale İnan, Perge antik kentindeki kazılarında "Elips bir kaide üzerine tabanlarıyla basan Herakles heykelinin belden aşağı kısmını" bulmuştu. Heykelin bu bölümü 13 parça birleştirilerek oluşturulmuştu. Üst bölümü yoktu.

Kaybolan parça

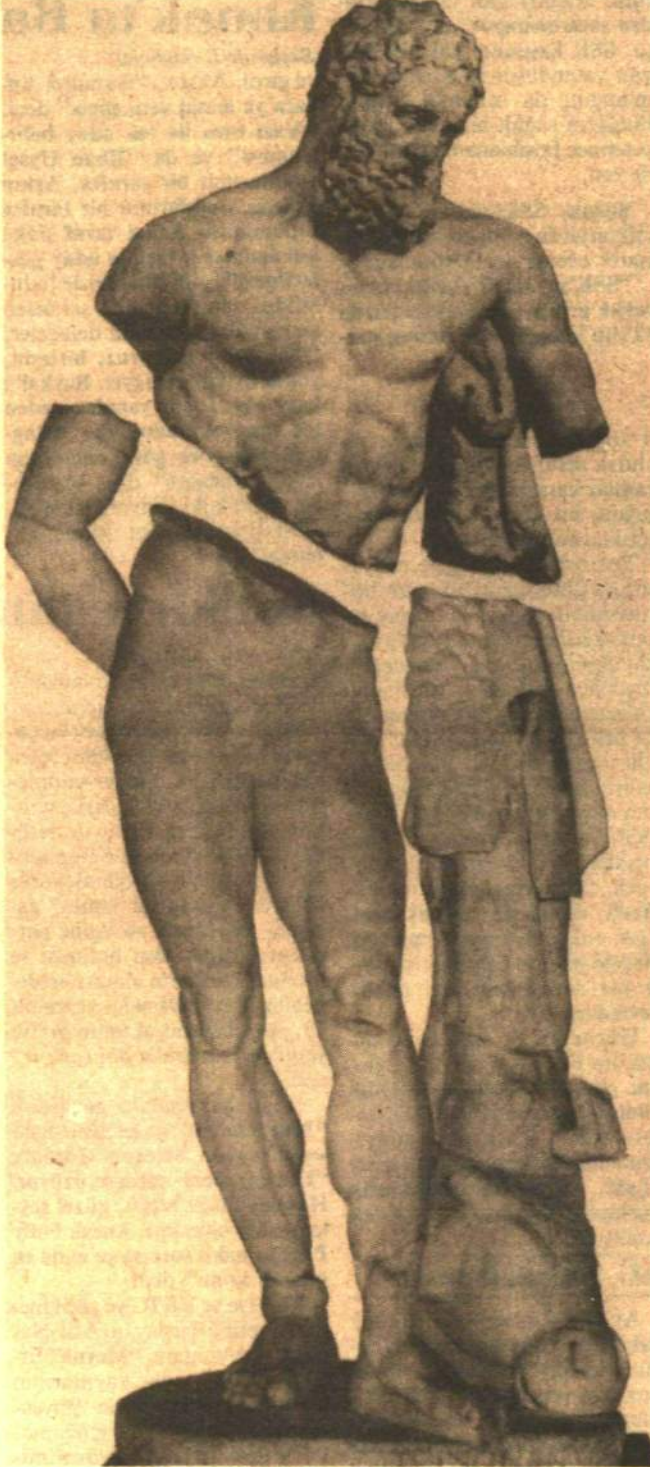
Aynı yıl bilimsel kazı sırasında bir baş ve göğüsten oluşan bir heykel parçası daha bulunmuştu. Bu ikinci parça o akşam depoya kaldırılmak üzereyken kaybolmuş ve soruşturma başlatılmıştı.

Daha sonra müzeye bir ihbar yapılacak ve Süleyman Çoban adlı bir köylünün bahçesinde ekim 1980'de değişik dört eski eser ele geçirilecekti. Daha önce Herkül lahdi olayında adından söz ettiğimiz Süleyman Çoban'ı anımsamışsınız. Ünlü Herkül lahdini dilim dilim kesip 110 bin liraya 1973'te kaçakçılara satan köylüyü...

İşte Herkül lahdinin kasabı Süleyman Çoban'da yeni bulunan dört parça eserden bazıları 1979-80 kazılarında ortaya çıkartılıp müzeye getirilen bir başka Herkül heykeli aitti. Daha sonra 5 kasımda jandarma, yaptığı yeni bir aramada yine Süleyman Çoban'ın arazisi içinde bir lahit parçası da bulacaktı. Bu arada jandarma, "üç Süleyman"dan oluşan bir çeteyi yakalayacaktı. Süleyman Çoban, Süleyman Karayel ve Süleyman Akça... Her üçü de Perge arkeoloji kazılarında işçi olarak çalışmaktaydı. Fuat Dağ ve Gani Duna adlı öteki işçilere göre her nedense Karayel'in kazı grubunda bulunan heykel parçaları sık sık kayboluyordu. Bunlardan biri de "Yorgun Herkül" heykelinin baş ve gövdesine benzer bir heykel parçasıydı.

Sergilenecek

Şu anda bu eser New York'ta Metropolitan Sanat Müzesi'nde Karun Hazinesi'ne ait 55 eserin sergilendiği galeriden 50-60 adım ötede 27 Ocak 1991 tarihine kadar sergilenecek.

ALTI ANTALYA'DA, ÜSTÜ NEW YORK'TA — Bu fotoğrafın iki parçası ayrı ayrı çekilmiş resimlerden monte edildi. Alt bölüm Antalya Müzesi'ndeki Herkül heykelini gösteriyor. Üst bölüm ise şu sıralar New York Metropolitan Müzesi'nde özel bir koleksiyonda sergilenecek.

HERKÜL KİMDİR?

Zorla kahraman yapılan köle

Herkül Günümüzün "Superman"ı gibi güçlü ve kahramandır. Sonsuz iyiliksever, doğanın afetlerine karşı yıkılmaz savaş ve savunma yeteneğine sahiptir. John Steinbeck'in "Fareler ve İnsanlar"ındaki Leni gibi gücünü denetleyemediği için başı beladan eksik olmaz. Kahramanlığa zorla itilen bir köledir. 12 işini bitirdikten sonra bir yanlışlık sonucu yanarak ölür.

Cornelius C. Vermule III, Boston Güzel Sanatlar Müzesi'ne 1981 yılında kaydedilmiş bu heykelle ilgili olarak katalogda özetle şöyle yazıyor: "Ünlü heykeltıraş Sikyonlu Lysippos'un İÖ 330 yılında Bergama'da yaptığı eserin İS 170-192 yılları arasında yapılmış Roma kopyasıdır. Yorgun Herkül heykeli Yunan İmparatorluk döneminde Lysippos'un en popüler yapıtıdır. Herhalde bir grup heykelle birlikte bir kamu binasında duruyordu. Levy'nin Herkül'ünü yapan heykeltıraş, ne olursa olsun, Yunan anıtsal heykeltıraşlığının Roma İmparatorluk dünyasındaki devamını sağlamada en anlamlı katkıyı yapmıştır." Prof. Jale İnan Envanter'inde özetle şöyle diyor:

"Herakles (Herkül) sopası üzerine atılmış, iyi işlenmiş aslan postundan meydana gelmektedir. Karın ve bacak adaleleri abartılarak işlenmiştir. Heykel onüç parça olup birleştirilmiştir."